

MÜZİK ve Psikanaliz

Dr. BEKİR GREBENE

Sanat yapıtlarının oluşumunu etkileyen dinamik faktörleri açıklamada bize en iyi, en doğru bilgiyi veren yine psikoanaliz yöntemi olmaktadır. Müziğin dinamik yönden araştırılması da ancak psikoanalizin aracılığı ile olur.

Psikoanalitik ekolün kurucusu olan Sigmund Freud'un bazı yazılarında onun müziğe ilişkin ilginç yorumlarına rastlanmaktadır.

"Michelangelo'nun Müs'leri" adlı yazısında Freud: "..... özellikle edebiyat, heykel, müzik ve biraz da resim gibi yapıtları bende kuvvetli bir etki yapmaktadırlar. Tek başıma kaldığım zamanlar bunu uzun uzun düşündüm. Bu saydığım sanat dallarının etkilerinin hangi nedene dayandığını bulmaya çalıştım, bunun için de uzun bir süre uğraştım. Bunu yapamadığım zamanlar, örneğin, müzikten bile bir zevk duyamıyorum. Belki de rasyonel bilimlere olan bağlılığımdan, bu mekanizmayı çözemediğimden dolayı bir huzursuzluğa sürüklenmekteyim." demektedir. (Collected Papers, Vol. IV, Sigmund Freud, 1914, S. 257). Ernest Jones'ın biografisinde Freud'un tiyatro ve operaya sık gittiğini, Mozart'ın yapıtlarına olan bağlılığı ve özellikle Carmen'e karşı büyük bir ilgi duyduğu görülmektedir. (The Life and Work of Sigmund Freud by Ernest Jones, basic books Inc.)

Freud, Adler ve Jung üzerinde eleştirilerini yaparken, "İşin doğrusunu söylemek gerekirse, onlar, hayat dediğimiz senfoniden eğitilmiş bazı tiz ve pes sesler yakalamışlar ama, bu kez de duyguyu etkileyen en kuvvetli, en lirik melodiyi işitmekle yanlışlığa düşmüşlerdir" demektedir. (The History of the Psychoanalytic Movement).

Bir anlamda tüm sanat yapıtları gerçek hayatın birer kopyasıdır. Sanatçıda var olan psikolojik kuvvetler, yapıtların oluşumunda büyük bir rol oynar. Ancak herhangi bir müzik için hakikatin kopyası olduğunu söylemek ise çok güçtür. Bir noktada psikoanaliz bile bu konuda yetersiz kalmaktadır.

Müzik alanında psikoanalitik yönden yaklaşımda ilk çalışma Frieda Teler tarafından yapılmış ve Imago V. (1917 - 1919) dergisinde, "Musikgenuss und Phantasy" (Enjoyment of Music and Phantasy başlığı altında yayımlanmıştır.) Teller, görüşünde müziğin dinleyici üzerinde iki yönlü bir etki yaptığını belirtmektedir. Ona göre müzikal seslerin en güçlü yanı, hoş gidebilen birtakım erotik hayallerin (Phantasy) şekillenmesinde olan yardımı ve özendirme yeteneğidir. Ancak bununla beraber müzik benliğimizde daha da belirgin bir etkiye sahiptir. Hegel bu etkiyi şöyle tanımlamaktadır: "Müzik bir anlamda bilincimizi tutsak eder ve bilincimizin kapsamı bu ses akımı tarafından sürüklenir, dış dünya ile olan ilişkiler tüm kesilir, kişi hayal ve anılarından kurulu bir dünyada yaşar".

Imago VII, 1921 de S. Pfeiffer'de Robert Lach'ın "Studien zur Entwicklungsgeschichte der Ornamentalen Meleposie C.F. Kahnt Nachf. Leipzig 1913" adlı kitabında Lach'ın çalışmalarıyla ilgili bilgiler vermektedir. Ona göre ilkel müzik daha uyuşturucu, modern müzik ise daha çok seksüel bir haz vericidir. Lach, daha önce Charles Darwin tarafından belirtilen cinsiyet ve şarkı arasında ki yakın ilişki üzerinde de durmaktadır. Lach, cinsel arzunun ses aygıtına aktığına, bu şekilde duyulan hazın da cinsel arzunun bir anlatımı olan müzik sesi halinde oluştuğuna işaret etmektedir.

Imago XII, 1926 da Dr. A. Van der Chijs "Müziğin Psikoanalizine Girişim" başlığı altında bir yazı yayımlamıştır. Bu yazısında Van der Chijs, müzikte de rüyadakinine benzer gizli kalmış bir kapsamı bulmanın mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Bazı bestekârların yapıtları üzerinde yaptığı araştırmalar da belirgin homoseksüel ve pseudohomoseksüel temlere rastlamıştır. Bu bestekârları incelediğinde de onlarda latent bir homoseksüalitenin varlığını ortaya koymuştur.

Bu konuda diğer büyük bir çalışma da, "Müzik yönünden Psikolojik Problemler" adıyla Imago

1933 de Sigmund Pfeiffer tarafından yayımlanmıştır. Pfeiffer yazısına müziğin biyolojik kökenlere dayandığını söylemekle başlamaktadır. Esasen Charles Darwin de hayvanların seslerinden doğan müziğin, onların erkeklik ve dişilik nitelikleri ile sıkı sıkıya ilişkili olduğu üzerinde durmuştur. Bu ilişkiyi ilk kez (amphibia) kurbağagiller sınıfında bulmuştur. Bunu çiftleşme zamanında kurbağaların vıraklaması ile güzel bir şekilde kanıtlamıştır.

Sesin üretildiği ana substans havadır. Ciğerlerimizi dolduran ve vücudumuzun ayrılmaz bir parçası gibi görünen hava, libidinal kateziz (Cinsel boşalım) ile yakından ilişkilidir. Aslında prejenital devrede hücre plazmasının libidinal tansiyonu, mitozisde plazmanın bölünmesi suretiyle boşalmaktadır. Ancak daha yüksek organizmalarda bu şekil toptan boşalma olanağı genellikle yoktur. Onlarda narsistik libido tansiyonu, yüksek adeli bir gerilim suretiyle daralmış bir kanaldan geçen, hava yerine substütiye olmuş bir substans aracılığı ile olmaktadır. Böylece plazma yerine libidinal enerji yüklü hava dışarı atılmaktadır. Sonuç olarak denilebilir ki, sesin tiz veya pes oluşu, Pfeiffer tarafından primer narsistik ve oterotik libidonun hava yerine substütiye olmuş bir substans tarafından boşaltılması şeklinde düşünülmektedir. Teorik olarak Pfeiffer, otüşü onun erotojenetik (Cinsel hez veren) bölgedeki rolüne ve vokal kasların ses vermesine göre histeriye çok yakın bir durum olarak kabul etmekte ve fiksasyon noktasının da analsadistik bir faz olduğunu söylemektedir. Ancak libidinal arzuların narsistik direncinden sonra, dışı öterek bu eğilimi yitirmekte ve böylece erkeğin saldırısı sadistik bir şekle dönüşmektedir. Darwin'in aksine, Pfeiffer otüşü direkt bir stümülan olarak değil, primer bir prejenital aktivite olarak ele almaktadır.

Müzikte kapsam neyi belirtir? Müziğin objektif bir kapsamı yoktur. O yalnız duyguları, Hanslick'e göre ise duyguların dinamik ve formel özelliklerini anlatır. Müzik doğada sadece ego-nun narsistik ve oterotik olan süreçlerini, bir obje ile olan ilişkilerini değil, aynı zamanda mental süreçlerin fonksiyonel bölümünü de belirtir. Bu nedenle müzik için, "ego - memory - systems" (Benlik hafıza sistemi) nin bir sanatıdır denmiştir.

Yukarıda da saydığımız olanaklarından otürü, müzik bize her şeye sahip olma, olabileme duygusunu vermektedir.

Pfeiffer yazısına, müziğin gelecekteki gelişmesine ilişkin bir düşüncesi ile bitirmektedir. Gün geçtikçe müziğin primer narsistik haz verici fonksiyonunu yitirdiğini ve modern müziğin

devamlı olarak artan bir hızla gayet komplike melodi ve ritimleriyle de daha çok konuşma diline yaklaştırıldığını, realiteye doğru götürüldüğünü anlatmaktadır. Pfeiffer'e göre müzik konuşma diline ne kadar çok yaklaşırsa, kendi niteliği de o oranda azalır. Eğer müzik sanatının yeni biçimlere dönüşümüne ilişkin bir eğilim olmazsa, müzik amaçsız san'attan, san'atsız amaca dönüşecektir.

1935 yılında Desiderius Mosonyi Imago XXI de Die irrationalen Grundlagen der Musik (Müziğin mantığa uymayan temelleri) başlığı altında bir yazı yayımlamıştır. Masony'i'ye göre müzikal ekspresyon irrasyoneldir. Yani mantıkla bir ilişkisi yoktur. Bu da onun bağımsızlığını ortaya koyar. Masony'i'nin müziğin temel kökeni olduğunu ileri sürmektedir. Ağrıyı meydana getiren akustik etkinin oyunumsu taklidinden ağrı çığılığının müziğe dönüşümü biçiminde açıklamayı denemektedir. Örneğin, ilkel toplumların şarkıları köken olarak bir ağrının anlatımı, bir acının boşalımı olan ağırtıcı şarkılardır.

San'at özellikle müzik, libidonun süblime (yüceltilmiş) edilmiş narsistik (Özsever) bir doyumudur. Kuşların otüşü ise bunun en güzel demonstratif bir örneğidir.

Müziğin temel taşı sestir. Ses mürküler tansiyonun en yüksek düzeyinde ortaya çıkar. Bu motor bir kuvvetin akustik şeklidir. Şunu da belirtmemiz gerekir ki, müzik inhibisyona karşı içgüdünün bir yarma, bir yol açma hareketidir. Sesin perde ve niteliği de bu çatışan kuvvetlerin birbirleriyle olan ilişkisine bağlıdır. Enerji ne kadar yüksek olursa, sesin perde ve kuvveti de o oranda yüksek olur. Sesteki perdelerin devamı melodiye öncülük eder. Yarım seslik bir nota şiddet duygusunu tanımlar. İlk melodi aynı tonların bir repetisyonudur. Çeşitli melodik perdelerden geçerek bir ana notanın bulunuşu, adeta saklambaç oyunundaki aranan kişiyi bulmaktan duyulan hazza benzer. Müziğin diğer temel yönü olan harmoniyi meydana getirebilmek için birden fazla ses gerekir. Harmoninin ortaya koyduğu zevk ise, frenleyici veya inhibitör karakterin grup psikolojisine ilişkin bir fenomendir. Harmoninin düzenliliği, grup psizizmindeki anarşiyi önler. Ritim premüzikal, harmoni kişi üstü - supra individual - çok sesli müzik - polifoni ise, sosyal bağların bir anlatımıdır.

Masony'i'ye göre rüya ile müzik arasında bir paralelizm vardır. Her ikisi de irrasyoneldir, her ikisi de kişiyi doyum sağlar. Bir müzisyenin yapıtı, tıpkı bir rüya gibi, onda bir doyum yaratır. Yapıtın kapsamı ise onun psizizmini yansıtır. Yani yapıtındaki birtakım sembolik unsurlar, kişiyi müzisyenin bilinç dışındaki çatışmalara götürebilir.

lir. Rüyada da aynı mekanizma fonksiyon görmektedir.

Sterba'ya göre müzikte bir regresyon —geriye dönüşüm— vardır. Bu da özellikle kendisini motor aktivitede göstermektedir. Müzikle birlikte kol ve bacaklarda başlayan hareket, daha sonra tüm vücuda yayılmaktadır. Bu durum ilk çocukluk çağlarındaki bedenî bir memnuniyetin idealleşmiş bir şeklidir. Çocukluğun ilk dönemlerindeki vücut hareketleri, taklidi majik hareketlerdir. İşte müzikteki hareket etkeni bu nedenlerle yalnız ilk çocukluk zamanındaki bedeni bir hazzı geri dönüğe neden olmayıp, aynı zamanda dış dünya ile ego arasındaki sınırın çözülmesinden meydana gelen şiddetli bir hazzın da nedenidir.

Angelo Monta'nın, "Müziğin Psikoanalizi" adlı yazısında ortaya attığı bir soru vardı: "Mojor gam'ı minor gam'a çeviren iskaladaki yarım ses azalması bizi neden duygulandırmaktadır"?

Mi notası, do iskalasında şiddet ve haz duygusunu verir. Gamda üçüncü sesin, mi bemole azalması, bizde bir elem yaratır. Bu konuda Montani'nin cevabı ilginçtir. Gamdaki üçüncü ses ya majör, ya da minor anahtardadır, üç ise Phallusun —Erkek cinsel organının dinamik sembolü— tipik bir sembolüdür. Major anahtara "durum" yani sert, minor anahtara da "Molle" yani yumuşak adı verilmiştir. Burada "durum" erkeğe ilişkin olma, erkeklik ve kuvvetlilik ile; "Molle" ise kadına ilişkin olma, kadınlık, zayıflık ve küçüklük ile ilgili görülmektedir. Bu nedenle major anahtar erkekliği, minor anahtar ise kadınlığı temsil eder. Minor anahtar ayrıca kastrasyon düşüncesi ile de ilgilidir.

Müzik ve psikoanaliz konusundaki diğer bir çalışma da Heinrich Racker tarafından, "American Imago Vol. 8, No: 4 de Contrition to Psychoanalysis of Music" başlığı altında yayımlanmıştır. Recker bu çalışmasını şizofrenik bir hasta üzerinde uygulamış ve aldığı sonuçları şu şekilde açıklamıştır:

1. Müzik Paranoid —kuşku— duruma karşı defanstır. Şarkı ise bu tür hastada, bazı kötü düşüncelerin **baskoso** nedeni ile ortaya çıkar; örneğin, bir ölüm korkusu gibi. Buradaki anksiyete —sıkıntı— ise hastanın oral ve ödipal çatışmalarıyla sıkı sıkıya ilgilidir.

2. Müzik aynı zamanda melankoliye karşı da bir defanstır. Bir kimsenin kendi suçunu reddettiği, kayıp bir objenin yerini dolduran bir araç olarak ta görülür.

3. Müzik aracılığı ile superego —üstben— majik bir biçimde bastırılır. Yani burada superegoya karşı bir üstünlük vardır.

4. Şarkıda, nefes yoluyla erotik —cinsel— ve agresif —saldırgan— engeller boşalır.

Buraya dek söylediklerimizi özetliyecek olursak: Müziğin psikoanalitik yönden değerlendirilmesi oldukça güçtür. Bu alanda şimdiye dek yapılan çalışmalar da yetersiz kalmaktadır. Bugünkü bilgilerimizin ışığı altında:

1. Müzikte, çocukluğun ilk dönemlerine kadar uzanan bir regresyon ve bundan kazanılan bir doyum vardır.

2. Müzik irrasyonel —mantık dışı— bir oluşumdur; bu yönden rüya ile benzerlik gösterir.

3. Müzik, egonun —ben'in— diğer müdafaa mekanizmaları gibi dürtüleyici sistemle üstben arasında uzlaştırıcı bir fonksiyon göstermektedir.

● *En iyi kitapları en önce oku, aksi halde hepsini okuman için fırsat olmayabilir.*

HENRY DAVID THOREAU

● *Vücuda jimnastik neyse akla da okuma odur.*

JOSEPH ADDISON

● *Bazıları düşünmek için okur - bunlar enderdir; bazıları yazmak için - bunlara hep rastlanır; bazıları konuşmak için - bunlarsa büyük çoğunluğu oluşturur.*

SAMUEL CALEB COLTON